

РЕФЛЕКСІЯ І ПЕРФЕКЦІОНІЗМ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рефлексія (від лат. reflexio – обертання назад) у розповсюдженому тлумаченні – це процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів [6, с. 340]. У сучасній психології рефлексія досить активно теоретично й експериментально вивчається, проводиться аналіз особливостей рефлексії у спілкуванні, науковому пізнанні, навчанні, у розвитку самосвідомості тощо [7, с. 31-40]. Однак феномен професійної рефлексії, її місця в різних видах професійного мислення і діяльності та її взаємозв'язок з професійною майстерністю і перфекціонізмом ще не достатньо описано й досліджено.

Дослідники проблем становлення особистості практичного психолога і його діяльності виокремлюють рефлексію як одну з найважливіших професійних якостей особистості (Г.С. Абрамова, М.В. Бадалова, Є.П. Варламова, Н.І. Пов'якель, С.Ю. Степанов, Г.П. Щедровицький та ін.).

Суть перфекціоністських настанов розкривається у прагненні до самовдосконалення, що набуло особистісного смислу, перетворилося на інтегральну особистісну диспозицію, орієнтуючи людину на буття, пов'язане з тенденцією її постійного розвитку, самоактуалізації та самотрансценденції в суспільно корисній діяльності.

З метою визначення глибини рефлексії, змісту, чинників формування і проявів перфекціонізму в професійній діяльності практичного психолога ми розробили анкету

„Перфекціонізм”.

Для реалізації мети нашого дослідження було проведено емпіричне дослідження. Вибірка складала 240 респондентів I-V курсів спеціальності „Психологія” Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Кожному студентові пропонувався бланк для заповнення. Давалась інструкція: „Опитувальник складається з 11 висловлювань. На перших п'ять дайте відповідь, обравши один із запропонованих варіантів, а шість наступних оцініть за чотирибальною шкалою, враховуючи значущість запропонованих варіантів відповідей, уникаючи повторень оцінок”.

Обробка відповідей на відкриті запитання опитувальника (перших 5) відбувалася за допомогою процедури частотно-змістового аналізу, яка передбачає виокремлення семантичних категорій, що характеризують висловлювання більшості респондентів, а потім підрахунок частоти їх використання. Емпіричні дані другої частини опитувальника (наступних 6 запитань) підлягали обробці стандартними методами математичної статистики.

Одним з важливих критеріїв вибору мотивів професійної діяльності опитувальника (відповіді досліджуваних можна трактувати як один із мотивів вибору ними професії психолога) було таке: „*Чи вважаєте Ви професію психолога престижною у сучасному світі?*” На основі отриманих даних можна зробити такі

висновки: 50,42 % опитаних вважають професію психолога безумовно престижною; 42,92 % – не зовсім упевнені в престижності професії психолога; 6,66 % не сформували чіткого погляду й адекватної відповіді на питання. Порівняння результатів різних курсів засвідчує, що впевненість опитуваних у престижності професії психолога у процесі навчання студентів у ВНЗ дещо зменшується: з 57,69 % на I-му курсі до 35 % – на V-му курсі (виняток з регресії складає вибірка IV-го курсу, проте це зумовлюється специфікою групи – вищим загальним та інтелектуальним розвитком її членів); у той же час відсоток тих, хто сумнівається у престижності професії психолога, навпаки, збільшується: з 38,46 % (I-й курс) до 60 % (V-й курс); рішучість опитаних у визначенні відповіді на дане питання найбільша на межових (I-му та V-му) курсах, проте, якщо на I-му курсі це, швидше, юнацький максималізм, що на реальні знання не опирається, то на V-му – результат усвідомлення реальної ситуації як у суспільстві, так і близькості власного переходу до практичної професійної діяльності психолога.

Відповіді досліджуваних на питання: *„Який напрям діяльності психолога Вам найбільше подобається?”* дозволили встановити, як уявляють собі професію психолога майбутні практичні психологи та чому в даній діяльності віддають перевагу, а саме: 65,42 % опитаних обрали б консультування своєю психопрактичною спеціалізацією; значно менше студентів бажають займатися психодіагностикою та

груповою психокорекцією – 18,75 % та 14,17 % відповідно; здійснювати психологічну просвіту прагнуть мінімум опитаних – лише 1,66 % усієї вибірки, причому це студенти лише I-го – 3,85 % – та II-го – 2,56 % – курсів, які реально не знають майже нічого про психологічну просвіту, тому ці вибори варто вважати випадковими чи нечітко усвідомленими, тоді як старшокурсниками даний напрям психологічної діяльності оцінюється як нецікавий; якщо психодіагностику обирають частіше студенти I-II-их курсів, консультуванню віддають перевагу старшокурсники (III-V-их), то групова психокорекція як напрям діяльності психолога найменше цінується опитаними III-IV-их курсів.

Питання: *„Як Ви вважаєте, чи є у Вас здібності, необхідні для професії психолога?”* є логічним продовженням двох попередніх і верифікує відповіді на них. Аналіз даних показує: немає серед опитаних жодного, хто вважав би, що потрібні для професії психолога здібності у нього відсутні; 61,25 % вибірки вважають, що такі здібності у них „переважно є”; саме даний варіант відповіді разом із сусіднім: „можливо, деякі є” – 23,33 % виборів опитаних, на нашу думку, визначають адекватну самооцінку досліджуваних; перший же варіант відповіді: „так, значні”, який обрали 10,83 % вибірки, – свідчення неадекватно завищених самооцінки та рівня домагань, тоді як останній – „невпевнений, що є”, вказаний 4,58 % студентів, – неадекватно занижених, адже, якщо особа невпевнена у своїх професійно важливих здібностях, то практично зникає сенс вибору відповідної професії; варто зауважити, що відповіді студентів – майбутніх

практичних психологів на дане питання можуть певною мірою сприйматися як свідчення їх майбутніх перфекціоністських настанов, що реалізуються у професійній діяльності.

Цікаво, що кількість опитаних, упевнених у наявності в них значних професійно важливих здібностей, від курсу до курсу (за винятком I-го, де така впевненість значно менша) практично не змінюється (в межах 12,3 %); можемо припустити, що щорічно на спеціальність „Психологія” вступає певна кількість осіб не просто з завищеною самооцінкою власних здібностей, а, можливо, з адекватною, яка підтверджується у процесі навчання і надалі, в практичній професійній діяльності психолога, стаючи фундаментом формування перфекціоністських настанов і прагнення професійного самоздійснення та досконалості; найменша кількість вибору другого варіанту відповіді на розглядуване питання: „переважно є”, – II-им курсом закономірна: саме на II-му курсі завершується ейфорія студента, пов’язана зі вступом у ВНЗ, з’являються нові труднощі, що заставляють знизити власну самооцінку, зробивши її більш адекватною; на старших курсах відчуваються одержані знання, що дозволяє студенту знову повернути собі вищу самооцінку; невпевненість студентів у наявності в них необхідних для професії психолога здібностей найбільше проявляється на III-му курсі – 9,76 %, який є певною межею у процесі навчання, що й заставляє студентів жорсткіше оцінювати себе і сумніватися; проте в

цілому кількість виборів даного варіанту відповіді незначна, що також свідчить на користь перфекціонізму майбутніх практичних психологів.

Питання: „Упродовж якого часу можна стати психологом-професіоналом?” викликало найбільшу неузгодженість у відповідях досліджуваних: усі варіанти відповіді набрали певну кількість виборів. Зокрема, на швидке (3-5 років) опанування професією психолога сподіваються 14,58 % усієї вибірки; найбільше на це надіються третьокурсники (24,39 %); найменше – студенти II-го курсу (2,56 %) – саме вони починають розуміти важкість навчання психології, а тим паче, оволодіння професією. Найпопулярнішою для опитаних виявилася відповідь: „10 років”; 52,08 % вважають даний термін достатнім для того, щоб стати професійним психологом; 22,92 % студентів менш оптимістичні: таким терміном вважають „15 років”; очевидно, саме вони найреалістичніші у відповіді на дане питання; причому „песимізм” збільшується в основному у студентів на II-му курсі, очевидно, зі згаданих вище причин; 10,42 % – відстоюють думку, що психологом-професіоналом не можна стати; зауважимо, що дана відповідь дещо суперечить відповідям опитуваних на попередні питання анкети, зокрема, якщо є певні професійно важливі здібності та здійснюється вибір напряму діяльності психолога, то досить нелогічно вважати себе нездатним коли-небудь стати психологом.

Наступне питання: „Якщо б Ви знову потрапили у ситуацію вибору, то чи обрали б Ви психологію як сферу

професійної діяльності?», – за відповідями на нього студентів стає важливим діагностичним засобом для визначення готовності опитаних до професії психолога: та частина досліджуваних, котра дала відповідь „ні” та „не знаю” (5,83 % і 12,5 % відповідно), ймовірно, після завершення навчання не буде прагнути працювати за спеціальністю. Тобто, про формування перфекціоністських настанов у майбутніх практичних психологів варто говорити в основному відносно тієї частини вибірки, котра на дане питання відповіла ствердно, – 81,67 %.

Порівняльний аналіз ситуації по курсах свідчить: найменша кількість студентів, які повторили б свій професійний вибір психології як сфери майбутньої діяльності, – на III-му курсі (68,29 %), що корелює з феноменом мотиваційної дезорієнтації, виявленим раніше; ці дані значно відрізняються як від показників по інших курсах, так і від середньої по вибірці; виборів двох інших варіантів відповіді: „ні” та „не знаю”, – у третьокурсників найбільше – 9,26 % та 21,95 %. Відповіді на дане питання ілюструють динаміку зміни ставлення студентів до вибору, здійсненого фактом їх вступу на спеціальність „Психологія”: якщо більшість першокурсників задоволені своїм вибором (точніше, вступом) – 84,61 % опитаних; на II-му курсі число виборів дещо зменшується (79,49 %), що відображає зміну ставлення до результату вибору через серйозність і вимогливість до навчального процесу (перешкоди на шляху до мети); то III-й курс, як зауважувалося, для студентів виявляється певним

перехідним етапом, на якому вони усвідомлюють правильність зробленого раніше вибору (колишні бажання бути психологом співвідносяться з отриманими знаннями, власними здібностями та більш реалістичними уявленнями про характер і особливості професійної діяльності практичного психолога); студенти старших курсів, відповідаючи „так” на розглядуване питання, підтверджують власний початковий вибір, роблячи це в основному свідомо, обґрунтовано й осмислено – 85,71 % (IV-й курс); 87,5 % (V-й курс).

Наступні шість питань анкети оцінювалися в балах (від 1-го до 4-ох), виявляючи ступінь згоди опитуваних із запропонованими варіантами відповідей.

Аналіз середніх показує, що серед варіантів відповідей на питання: «*Чим відрізняється „хороший” психолог від „поганого”?*» у студентів усіх курсів і вибірки в цілому переважає четвертий: „умінням підвести людину до правильного вибору”, де показник найбільший від 3-х балів, особливо це помітно на I-му – 3,58 – та V-му – 3,5 балів – курсах. Попередній варіант – „умінням слухати” – отримав лише трохи меншу кількість виборів, середні дещо менші на всіх курсах, проте на II-IV-му – досить близькі до показників вибору попереднього варіанту відповіді, особливо на III-му: 3,19 проти 3,37 балів. У цілому найменша кількість виборів припадає на 1-й та 2-й варіанти відповіді, по вибірці це, відповідно, 1,32 та 2,25 балів. Тобто, опитані переважно є досить розвинутими й освіченими, щоб розуміти ядро професійних

здібностей практичного психолога і гуманістичну спрямованість його особистості. Проте, цим питанням респонденти, які на попередні питання відповідали, що психологом не можна стати ніколи і відповідних здібностей у них немає (мало), практично неусвідомлено ототожнювали себе з „поганим” психологом.

Аналізуючи відсотки виборів респондентами різної кількості балів при відповіді на дане питання, виявляємо: 1-й варіант: „особистісною привабливістю (харизмою)”, – переважно оцінюється студентами всіх курсів в 1 бал (I-й – 74,36 % виборів; II-й – 71,79 %; III-й – 75,61 %; IV-й – 78,57 %; V-й – 82,5 %; вибірка – 76,25 %), тобто на старших курсах студенти навчаються об’єктивніше визначати свої професійно-особистісні пріоритети; 2-й варіант відповіді: „обізнаністю з різними сферами життя”, – переважно всіма опитаними оцінюється 2-ма балами, найчастіше – на III-му курсі – 60,98 % виборів варіанту, найрідше – на II-му – 43,59 %; тобто, до середини процесу навчання студенти починають цінувати загальну ерудованість людини, а на старших курсах – поступово розуміти, що важливіше, очевидно, глибоко знати власний предмет професійної діяльності; 3-й – „вмінням слухати” – на усіх курсах отримав як переважаючу оцінку 3 бали, найбільше на I-му курсі – 51,28 % виборів, найменше – на V-му – 35 %; отже, першокурсники можуть часто відчувати себе „невислуханими”, тому й зважають на цю рису „хорошого” психолога, старшокурсники ж, по-перше, здатні й самі говорити, по-друге, набути знання

дозволяють їм знизити прояв бажання бути почутими, – вони самі можуть рефлексивно проаналізувати власні проблеми; 4-й – „вмінням підвести людину до правильного вибору” – переважно оцінюється найвище – 4-ма балами, найчастіше першокурсниками – 73,1 % та п’ятикурсниками – 60 %; найрідше – студентами II-го курсу – 48,72 %; можливо, саме студенти II-го курсу найчастіше сумніваються у правильності професійного вибору, починаючи усвідомлювати реальний зміст майбутньої професійної діяльності психолога; тоді як першокурсники ще під враженням бажаного вступу, а п’ятикурсники – в думках про практичну реалізацію своїх професійних амбіцій.

Наступним питанням: „Що приносить людям щастя?” визначалися життєві цінності (цілі) досліджуваних. Цікаво, що хоча вони могли запропонувати власний варіант відповіді, цього ніхто не зробив.

Аналіз отриманих даних показує, що більшість опитаних: I-й курс – середня – 3,68 балів; II-й – 3,56; III-й – 3,54; IV-й – 4; V-й – 3,75; вибірка в цілому – 3,7 балів, – головним фактором відчуття людиною щастя вважають дружбу і любов (за А. Маслоу, це відповідає потребі в любові та належності до групи) – об’єктивно цінні людські потреби; відповідно, даний варіант відповіді оцінюється досліджуваними переважно 4-ма балами: 79,49 % таких оцінок на I-му курсі, 100 % – на IV-му; 80,42 % – по всій вибірці; на решті курсів – дещо менше; на 2-й позиції виявляється улюблена робота – так оцінюють її більшість опитаних; середня знаходиться в межах [2,67; 2,32] балів,

тобто найчастіше даний варіант відповіді отримує 3 бали, особливо – у студентів IV-го – 64,28 % та V-го – 60 % – курсів; отже, до періоду завершення навчання у ВНЗ студенти починають цінувати майбутню роботу, що дає надії на реалізацію перфекціоністських настанов у професійній психологічній діяльності; третє місце також досить узгоджено опитаними відводиться вдалій кар'єрі: I-й курс, середня – 2,27 балів; найменше виборів даного варіанту відповідей – на IV-му – 1,62 бали, саме дана частина вибірки на третє місце виводить „гроші, матеріальний статок” – 1,93 бали; тобто, кар'єра цінується опитаними менше, ніж улюблена робота, хоча, думається, досягти професійної досконалості можливо саме виконуючи улюблену роботу, навіть не прагнучи кар'єрного росту; на 4-й позиції цілком закономірно, якщо враховувати як гуманістичний характер освіти практичних психологів, так і їх майбутньої професійної діяльності, виявляється варіант „гроші, матеріальні статки”; так оцінюють ситуацію більшість опитаних, виключаючи студентів IV-го курсу; середні складають: I-й курс – 1,72 бали; II-й – 1,72 бали; III-й – 1,98; V-й – 1,92; вибірка – 1,83 балів; тобто найчастіше даний варіант відповіді оцінюється 1-им балом, так зробили по 51,28 % опитаних I-II-их курсів; 41,46 % – III-го курсу; 42,86 % четвертокурсників; 45 % п'ятикурсників і 47,08 % вибірки в цілому; можна припустити, що якщо опитані обрали професію психолога, знаючи про об'єктивно невисокий рівень її оплати, тобто цінуючи саме

вид діяльності, а не матеріальну винагороду за неї, і до завершення навчання залишаються при початковій думці, то це суттєва передумова розвитку та реалізації перфекціоністських настанов майбутніми практичними психологами.

У наступному питанні студенти оцінювали складові професійного успіху психолога. Аналіз середніх засвідчив: студенти усіх курсів і вибірки в цілому, за винятком другокурсників, найважливішою складовою професійного успіху психолога вважають наявність досвіду професійної роботи, зокрема, середні складають: I-й курс – 3 бали; III-й – 3,24; IV-й – 3,52; V-й – 3,52 балів, – тобто за час навчання студенти усе більше розуміють роль практики у професійних досягненнях; другокурсники віддають перевагу відповіді „покликання і дар”, середня – 3,31 бали, проте студенти I-III-го курсів оцінюють обидва варіанти відповіді майже однаково – середні відрізняються від 0,03 до 0,41 балів; представники IV-V-го курсів даний варіант відповіді ставлять на 2-гу позицію; крім того, студенти III-V-го курсів оцінюють варіант „наявність досвіду практичної роботи” переважно 4-ма балами, а I-II-го – трьома; відповідь „покликання і дар” I-III-го курсників оцінюють 4-ма балами, відповідно, 52,56 %; 61,54 %; 41,46 % оцінок; студенти IV-V-го курсів віддають даному варіанту відповіді переважно 2 бали: 42,85 % та 32,5 % оцінок; тобто, якщо на молодших курсах цінується покликання і дар бути психологом, так би мовити, професійно значущі якості

особистості (які, як сподіваються опитані, у них є), то старшокурсникам важливе практичне підтвердження їх значущості; третю позицію із середніми від 2,19 (III-й курс) до 2,83 (IV-й) балів займає варіант „добра теоретична підготовка”, причому її опитані оцінюють переважно 2-ма балами: 42,02 % оцінок I-й курс; 48,78 % – III-й курс; 50 % – IV-й курс; 42,5 % – уся вибірка, – тобто, на нашу думку, студенти, з одного боку, недооцінюють роль теоретичної підготовки для майбутнього опанування професії психолога, з іншого, – по-перфекціоністськи піднімають дану професію до рівня творчості, акцентуючи увагу на необхідності для неї покликання і дару; на останньому місці виявився варіант відповіді „прагнення відповідати сучасним стандартам професійної якості”, де середні показники найменші по всій вибірці і змінюються від 1,33 балів на II-му курсі до 1,61 – на I-му курсі, тобто даний варіант відповіді найчастіше оцінюється 1-м балом, найбільше таких опитаних на IV-му курсі – 85,71 %; найменше – на I-му – 65,38 %; очевидно, досліджувані не схильні вважати, що останнім часом у професії психолога щось суттєво змінилося, чи цінують такі зміни менше від традиційних видів професійної діяльності психолога, які вже отримали визнання.

На дуже важливе питання „Що у професії психолога може призвести його до особистісних проблем?” досліджувані відповіли так: більшість опитаних обрали 3-й варіант відповіді, де середня складає від 3,18 балів на I-му курсі до 3,73 балів – на III-му, що

свідчить про оцінювання даної відповіді („невміння психологічно себе захищати”) переважно чотирма балами, найчастіше – студентами III-го курсу – 80,49 % таких оцінок; на другій позиції варіант „прагнення всім допомогти”; тут середня на I-му курсі становить 2,51 балів; на II-му – 2,36; III-му – 2,19; IV-му – 2,69; V-му – 2,7 балів, по вибірці у цілому – 2,54 балів; тобто дана відповідь оцінювалася переважно 3-ма балами – студентами I-II-го та IV-V-го курсів; та 2-ма – студентами третього курсу; третя позиція віддана варіанту „надмірна ретельність” – на I-му, IV-му, V-му курсах, середні – 2,11; 1,98 та 1,87 балів відповідно; то першому варіанту – „відкритість” – на II-му та III-му курсах, середні становлять 2,1 та 2,17 балів; так що по вибірці середні майже не відрізняються: 1,99 та 1,98 балів відповідно; тобто, дані варіанти відповіді найчастіше оцінюються 1-2 балами. Отже, опитані більше бояться недостатньо оволодіти професійними вміннями, ніж сформувані в собі професійно важливі якості практичного психолога, якими є відкритість, автентичність, доброзичливість, емпатійність та ін.

Питання „Які внутрішні (психологічні) бар'єри можуть перешкодити відбутися Вам як психологу?” показове для проблеми дослідження, бо свідчить про можливі перешкоди на шляху до перфекціонізму в професійній психологічній діяльності. Аналіз результатів показує: частина опитаних – їх більшість на I-му, III-му, IV-му та V-му курсах і по вибірці в цілому – обрали варіант відповіді „лінощі”: середні становлять 2,82; 2,93; 3,31; 3,25 та 2,97 балів, відповідно; студенти II-го курсу віддали перевагу

варіанту „надмірна тривожність” – 2,92 бали; третю позицію на всіх курсах, окрім I-го, зайняв варіант „замкнутість, недостатня комунікабельність” – середня від 2,33 балів (II-й курс) до 2,42 балів (на V-му); першокурсники віддали перевагу варіанту «небажання „напружуватися”» – 2,28 балів; отже, опитані вказують на психологічні бар’єри, які є специфічними не лише для професії психолога, тоді як недостатня комунікабельність як суттєва перешкода до опанування професією практичного психолога, ними недостатньо зауважена.

Останнє питання опитувальника виявляло професійне кредо майбутніх психологів шляхом вибору ними відповідного прислів’я. Аналіз середніх показує, що більшість опитаних з усіх курсів та по вибірці в цілому віддала перевагу прислів’ю: „Що посієш, те й пожнеш”. Середні складають: 3,76 балів (I-й курс); 3,87 (II-й); 3,83 (III-й); 4 (IV-й); 3,77 (V-й курс) та 3,83 бали (вибірка); тобто більшість опитаних – 88,33 % вибірки оцінили даний варіант відповіді 4-ма балами; дещо менше досліджуваних обрали прислів’я: „Коня кують, а жаба й собі ногу наставляє”, – очевидно, вони визнають цим, що професія психолога є для них об’єктивно чужою, однак бажання спробувати себе у ній не приховують; середні становлять від 2,43 балів (IV-й курс) до 2,71 балів (III-й курс), що свідчить про

оцінку даного варіанту відповіді частіше 3-2-ма балами, вище – на молодших курсах; незначна частина опитаних обрали прислів’я: „Від роботи коні здихають”, – середні складають від 2,19 балів (на IV-му курсі) до 1,7 балів (на V-му курсі), тобто даний варіант відповіді оцінювався переважно 1-м балом (на III-му, IV-му, V-му курсах) та 2-ма балами (на I-II курсах); отже, старші курси відчують певну втому від навчання; найменше опитаних віддали перевагу варіанту: „Стук-грюк, аби з рук”, – очевидно, від цієї частини майбутніх психологів перфекціонізму в професійній діяльності не можна очікувати. Середні складають від 1,38 балів (на II-му, IV-му курсах) до 1,6 (на I-му курсі), тобто даний варіант відповіді оцінювався більшістю опитаних 1-м балом.

Отже, більшість досліджуваних готові в майбутньому стати професійними психологами, покладатимуться у даній діяльності переважно на себе, свої професійно значущі якості; намагатимуться стати „хорошими” фахівцями, тобто досконалими у професійній психологічній діяльності.

Напрямок подальших досліджень убачаємо у вивченні й аналізі основних факторів, що впливають на розвиток перфекціоністських настанов особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абрамова Г.С.* Введение в практическую психологию. – М., 1994. – 237 с.

2. *Бадалова М.В.* Профессиональная рефлексия практических психологов:

опыт изучения // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 4. – с. 28-30.

3. *Варламова Е.П., Степанов С.Ю.* Рефлексивная диагностика в системе

образования // Вопросы психологии. – 1997. – № 5. – С. 28-44.

4. *Наследов А.Д.* Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие. – СПб.: Речь, 2004. – 392 с.

5. *Пов'якель Н.І.* Професійна рефлексія психолога-практика // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6-7. – С. 3-6.

6. Психология. Словарь / Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

7. *Степанов С.Ю., Семёнов И.Н.* Психология рефлексии: проблемы и исследования. – М., 1985. – С. 31-40.

8. *Щедровицкий Г.П.* Коммуникация, деятельность, рефлексия // Исследование речемыслительной деятельности. – Алма-Ата, 1974. – С. 22-28.

Подано до редакції 30.01.08

РЕЗЮМЕ

Автор предлагает анкету для студентов-психологов. Автор анализирует глубину рефлексии, результаты проведенного исследования, факторов формирования и анкетирования содержания, проявление перфекционизма у

SUMMARY

The author offers a questionnaire for studying depth of reflection, contents, factors of forming and display of students'-psychologists' perfectionism. The article analyses the results of putting into practice the questionnaire.